

ŽIVOT I DJELO U DUHU VREMENA

Branimir Kampl, Zagreb
b.k@sanoeu.com

Marko Šeparović Musa Bogomoja bio je hrvatski intelektualac rodom iz Vele Luke na otoku Korčuli čije je djelo ostavilo traga u hrvatskom kulturnom prostoru. O njegovom djelu i životu pisano je u nekoliko navrata poslije 1990., i to uglavnom u lokalnim veloluškim publikacijama. Pri tome manje ili više cjelovite prikaze dadeše: Tihana Luetić, Mira Kolar-Dimitrijević i Tonko Barčot. Prva dva teksta znanstvenom metodologijom detaljno prikazuju Bogomojino školovanje i profesionalni put. Prvi u okviru prikaza životopisa četvorice istaknutih veloluških intelektualaca koji početkom 20. stoljeća studirao je na Filozofskom fakulteta u Zagrebu. Središnja tema drugog rada tragičan je događaj policijske obrade đaka i profesora koprivničke gimnazije 1932. nakon što je u prostorijama gimnazije spaljena slika kralja Aleksandra Karađorđevića. Epilog tog nemilog događaja bilo je ukidanje gimnazije uz, eufemistički rečeno, prerano umirovljenje petorice njezinih profesora i premještanje daljnje trojice u najudaljenije dijelove tadašnje kraljevine. Među otpuštenima našao se i Marko Šeparović, u 40. godini života, sa ½ mirovine, četvero malodobne djece i bez mogućnosti zaposlenja na području cijele države. Sljedeći tekst, pisan kao bilješka o piscu u prigodi promocije nedavno izašle Šeparovićeve knjige „Hrvatski narodni život i običaji u Veloj Luci“, zahvaćajući širu lepezu autorovog profesionalnog puta i osobnog života, pisan je u nešto ležernijoj maniri. Sva tri teksta vrlo su kvalitetni i korektni radovi bazirani u većini na autentičnim dokumentima. Ima, međutim, i detalja koji su porijekla usmene predaje i to mahom od neizravnih svjedoka iz veloluške sredine. Zbog manjih ili većih netočnosti ti podaci mogu u pojedinim slučajevima upućivati na pogrešne

Ima, međutim, i detalja koji su porijekla usmene predaje i to mahom od neizravnih svjedoka iz veloluške sredine. Zbog manjih ili većih netočnosti ti podaci mogu u pojedinim slučajevima upućivati na pogrešne zaključke i ostavljaju prostor za tumačenje nekih bitnih odrednica Šeparovićevog života u pogrešnom kontekstu.

zaključke i ostavljaju prostor za tumačenje nekih bitnih odrednica Šeparovićevog života u pogrešnom kontekstu. Kao unuk Marka Šeparovića Muse Bogomoje, i kao jedini preostali svjedok obiteljske predaje, iako i sam u dobi podmaklog sedmog desetljeća, rado sam prihvatio prijedlog urednika časopisa da svojim sjećanjima upotpunim sliku o ovom istaknutom Velolučaninu.

Rođen 1890., u doba još moćne Austro-Ugarske, Marko Šeparović je proveo prvu mladost u rodnoj Veljoj Luci. Roditelji Palma, rođ. Petković Miš i Nikola Šeparović Musa, izrodiše troje djece; uz najstarijeg Marka još i njegova dva brata, Benjamina i Nikolu. Obitelj Nikole Šeparović Musa bila je srednje imućna veloluška obitelj. Posjedovali su dvije kuće i nekoliko parcela poljoprivrednog zemljišta kojeg su obrađivali i davali u zakup. Prihod od tog imetka omogućio je Palmi da se 6 godina nakon muževljeve smrti, god

1909. preseli sa trojicom sinova u Dubrovnik, gdje oni nastavljaju školovanje. Marko u Dubrovniku završava Franjevačku klasičnu gimnaziju, da bi 1911. započeo studij u Beču i kasnije u Zagrebu, gdje diplomira na Filozofskom fakultetu 1915. Markova braća stekoše za školovanja u Dubrovniku solidna građanska zvanja.

Nakon služenja u austrougarskoj vojsci, prvo namještenje kao profesor povijesti i zemljopisa Marko Šeparović dobiva na Nautičkoj školi u Kotoru. Iste godine se i ženi na Sušaku sa Olgom Piškulić, koja je po majci potomak obitelji Mažuranić iz Novog Vinodolskog, i u rodu sa Ivanom Mažuranićem, prvim hrvatskim banom pučaninom. Olga i Marko izrodiše između 1918. i 1924. četvero djece, i to - Jelenu u Dobroti kraj Kotora, Krešimira u Podgorici, Ivana u Bihaću i Nadu u Kosovskoj Mitrovici. Činjenica da je svako od četvero djece rođeno u različitom provincijskom središtu tadašnje kraljevine ilustrira profesionalni put gimnazijskog profesora Marka Šeparovića, ali i dočarava okolnosti u kojima su se djeca rađala, kretala u školu, stjecala prijatelje, a obitelj se uklapala u društvene tokove. Zaista jedinstven slijed mjesta službovanja - 1918. Sarajevo; 1919. Podgorica; 1921. Kosovska Mitrovica, pa od tamo „otkomanda” u Gnjilane, a 1922. u Prištinu. Godine 1923. dočekale su ga Užice, zatim slijedi Srpska Požega pa Piro 1924. U Pirotu najstarija kćer Jelena (majka autora ovih redaka) završava prvi razred pučke škole. Život i službovanje postaju stabilnijim dolaskom Stjepana Radića za ministra prosvjete 1926. Njegovim rješenjem Šeparović postaje iste godine profesorom na gimnaziji u Slavanskom brodu, gdje ostaje sve do 1929. Razdoblje stabilnosti traje, međutim, kratko jer za vrijeme šestojanuarske diktature Šeparovića ponovno premještaju, i to već 1929. u Bihać, pa nedugo zatim u Koprivnicu. Koprivnička gimnazija bit će mu i posljednje radno mjesto u Kraljevini Jugoslaviji i to iz ranije opisanih razloga. Sadržaj ukaza kralja Aleksandra Karađorđevića, kojima se na prijedlog tadašnjeg ministra prosvjete, potpisano po načelniku Kostu Sretenoviću, naređuju navedena imenovanja i razriješenja, Mira Kolar-Dimitrijević prikazuje u cijelosti (Kolar - Dimitrijević 2009: 49–51).

Nakon prikaza ovako jedinstvenog profesionalnog puta postavlja se logično pitanje što je prosvjetne vlasti tadašnje države rukovodilo

da u državi sa prosječno 51,5 % nepismenih, jednog gimnazijskog profesora zajedno sa suprugom i četvero male djece kroz cijelu karijeru tretira na takav profesionalno nerazuman i neproduktivan, a ljudski na potpuno nehuman način. Citirani autori u ovom prikazu postavljaju si isto pitanje, doduše uz nešto diskretniju intonaciju i ograničeni primarnom temom njihovih radova. Tako se komentar Tihane

Postavlja se logično pitanje što je prosvjetne vlasti tadašnje države rukovodilo da u državi sa prosječno 51,5 % nepismenih, jednog gimnazijskog profesora zajedno sa suprugom i četvero male djece kroz cijelu karijeru tretira na takav profesionalno nerazuman i neproduktivan, a ljudski na potpuno nehuman način.

Luetić svodi na jednu rečenicu: „Ovakva karijera zapravo pokazuje karakter profesorske službe i način na koji su državni službenici bivali zapošljavani i premiještani” (Luetić 2007: 64). Iako je komentar oskudan, njegova potencijalna dublja razrada otvara, kroz prizmu „korištenja” najviše obrazovanih i kvalificiranih kadrova, prostor za diskusiju o prioritetima, ciljevima i metodama prosvjetne politike u Kraljevini Jugoslaviji. Mira Kolar-Dimitrijević se pita potaknuta istim opažanjem: „Što nije bilo u redu s profesorom Markom Šeparovićem?” Ovaj očiti retorički iskorak, kao prelaz na iscrpan opis Šeparovićevog profesionalnog, umjetničkog i društvenog opusa, pomalo je zbunjujuć ako se promatra zajedno sa naslovom rada (“Prof. Marko Šeparović Bogomoja i politizacija đaka na koprivničkoj gimnaziji od 1931. do 1935. god.”). Naime, iz toga se može nazrijeti implikacija njegove uključenosti u taj proces. I Barčot, komentirajući

u svom radu brojne Šeparovićeve premještaje zaključuje da je to „bilo po kazni“ (Barčot 2020: 193).

Svi autori u svojim prikazima ističu Šeparovićeve profesionalne i umjetničke vrline dok su u pogledu njegovog društvenog djelovanja kao i u pogledu njegove osobnosti i karaktera uglavnom vrijednosno neutralni. Politički Šeparovića definiraju kao nacionalista (Kolar-Dimitrijević 2009: 51–57), odnosno čak gorljivog nacionalista (Barčot 2020: 195).

Opisujući Šeparovićev profesionalni opus svi ističu neupitnu stručnost i entuzijizam: „Gdje god je radio uređivao je fizikalni laboratorij a upravo tijekom rada u Koprivnici izmislio je i aparat Eklyptikon“. Radilo se o zapaženom nastavnom pomagalu koje je služilo za zorno prikazivanje kretanja svemirskih tijela. Unatoč pohvalama i preporukama iz strukovnih krugova, kao i prihvaćenog postupka patentiranja, uređaj nije ušao u širu primjenu iz financijsko-organizacijskih razloga (Kolar-Dimitrijević 2009: 51).

Implikacije o politizaciji đaka od strane profesora Šeparovića su neutemeljene. Isto tako, proglašavanje Šeparovića nacionalistom – u smislu suvremene definicije tog pojma - nije opravdano na temelju opisanog djelovanja na radnom mjestu ili izvan njega.

Činjenica je da je Marko Šeparović imao jasne političke stavove i bio blizak Hrvatskoj seljačkoj stranci (HSS) i u određenim prilikama politički istupao. Da podsjetimo, živio je i radio u parlamentarnoj monarhiji sa legalnim političkim strankama, barem prije uspostavljanja šestojanuarske diktature. Nije međutim nigdje zabilježeno da bi Šeparović ikada kao političku pozornicu koristio gimnazijsku katedru. Mira Kolar-Dimitrijević opisuje operativnu politiku tadašnjih

prosvjetnih vlasti na sljedeći način: „Vlast je... pokušavala učvrstiti vlast Jugoslavenske radikalne stranke i unitarizam, ali je sve očitiije bilo da vlast u državi radikali žele zadržati samo za sebe i da ju ne namjeravaju ni s kime dijeliti.“ O položaju đaka u tim okolnostima na primjeru koprivničke gimnazije, ista autorica navodi sljedeće: „Gimnazijalci su bili u osobito nezavidnom položaju. Kod kuće su od svojih seljačkih roditelja slušali drugo nego što su slušali od direktora gimnazije Dragutina Galijana“ (Kolar-Dimitrijević 2009: 52). Implikacije o politizaciji đaka, tj. njihove indoktrinacije nacionalizmom ili samo ideologijom HSS-a od strane profesora Šeparovića su, na temelju navedenih podataka, neutemeljene. Isto tako, proglašavanje Šeparovića nacionalistom – u smislu suvremene definicije tog pojma – nije opravdano na temelju opisanog djelovanja na radnom mjestu ili izvan njega. Primjerenija kvalifikacija bila bi, u današnjem smislu tog pojma – rodoljub – emocionalno i duhovno opredjeljenje kojim je prožet i njegov književni opus. U istim relacijama je djelovao i izjašnjavao se prilikom glasovanja kao i u javnim istupima i privatnim razgovorima.

Kvalifikacija *nacionalist* bliža je diskursu vlasti tadašnje monarhije, čija je operativna politika bila izraženi totalitarizam uza sve ostale aspekte djelovanja klasične diktature. O duhu i mentalitetu tadašnjih prosvjetnih vlasti govori izvještaj Okružnog prosvjetnog inspektora iz Varaždina koji svjedoči o diferencijaciji nastavnčkog kadra na koprivničkoj gimnaziji na nepouzdanu, manje pouzdanu i izrazite separatiste; od 29 profesora prosvjetni inspektor nije imao nikakva povjerenja u njih čak devetoricu. Iako, međutim, Marko Šeparović u tom diferencijacijskom postupku ne biva svrstan među najkompromitiranije, pa čak niti među nepouzdanu, nego ga se kvalificira tek manje pouzdanim, on će ipak pri ukidanju koprivničke gimnazije sa još četvoricom kolega biti otpušten iz službe. Jasno je, dakle, da su vlasti u Kraljevini Jugoslaviji osobito važnom polugom provođenja opisane politike držali prosvjetni sustav. Osobito efikasna sastavnica tog sustava je gimnazija, koja po definiciji formira (slobodno) misleće intelektualce kao kandidate za potencijalna rukovodeća radna mjesta u državnoj upravi i privredi. Indoktrinacija gimnazijalaca bila je važna poluga te dugoročne politike. U njezinoj operativnoj provedbi nije moglo biti mjesta za, po kriterijima političkih operativaca, nepouzdanu ili za manje

pouzdana kadrova unatoč njihovom besprijekornom profesionalnom profilu.

Cijelo naredno desetljeće Marko Šeparović će provesti kao, današnjim rječnikom rečeno, „freelancer“, nezavistan novinar i publicist, pišući feljtonske članke u novinama. U to vrijeme je dovršio i knjige „Hrvatska povijest djedova unuku“ te rukopis „Hrvatski narodni život i običaji u Veloj luci na Korčuli“. Posljednja je nedavno tiskana kao izdanje udruge Lanterna (urednik T. Barčot). Šeparović u to vrijeme izdaje i nekoliko manjih publikacija koje ocrtavaju emocionalna previranja koja je nosio u sebi, kao i iskustva koja su na njega utjecala tijekom duljih izbivanja na terenu. Radi se o boravcima u pojedinim europskim zemljama (Austrija, Belgija), ali i po bosanskim provincijskim središtima gdje je obitavao u potrazi za kupcima svojih knjiga i djelujući u okviru projekata Hrvatskog radiše. Šeparovićev književni opus bio je različito vrednovan u pojedinim osvrtima. Ipak, prevladava zaključak da je njegovo djelovanje ostavilo traga u hrvatskom kulturnom prostoru.

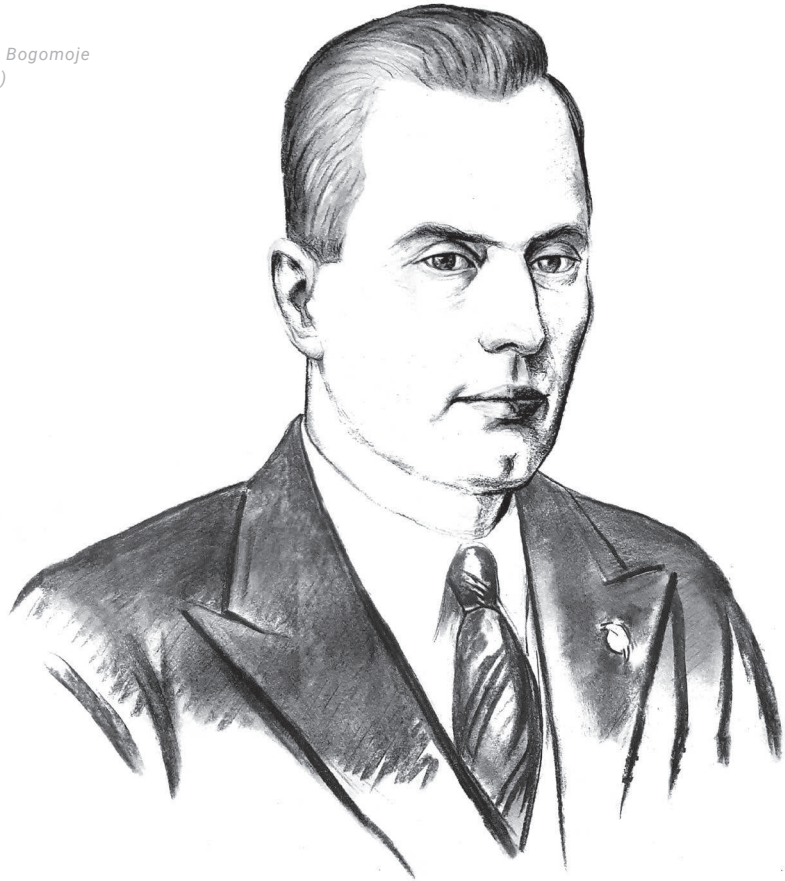
Zadnje godine života Marko Šeparović provodi odvojen od obitelji. Od konca tridesetih godina živi u konkubinatu gdje mu se 1938. rađa i peto dijete, Berigoj-Vlaho. Profesionalno rehabilitiran zapošljava se 1941. god. kao profesor na dubrovačkoj realnoj gimnaziji. Nema podataka da bi Šeparović u NDH na ikoji način politički djelovao ili se izjašnjavao o društveno-političkim prilikama (Barčot 2020: 196–197). Unatoč tome, Okružni narodnooslobodilački odbor Dubrovnik, već 7. studenoga 1944., dakle svega nekoliko dana nakon oslobođenja Dubrovnika, udaljuje profesora Šeparovića sa radnog mjesta iz gimnazije. Trinaestog studenog, šest dana nakon što mu je uručen otkaz, Marko Šeparović je skončao život od posljedica frakture lubanje koja je nastala pod nerazjašnjenim okolnostima. Obitelji je stigla vijest iz Vele Luke da je stradao berući masline sa đacima. Postoji i varijanta da je sudjelovao u branju pomažući franjevcima, što T. Barčot pripisuje materijalnoj oskudici i prinuđenosti stjecanja prihoda kao ispomoć u poljoprivredi (Barčot 2020: 201). Taj zaključak nije vjerojatan jer je odlukom novih vlasti udaljen sa posla, na kojem je primao punu profesorsku plaću, jedva tjedan dana ranije. Prema kazivanju potomaka vanbračnog djeteta Berigoja-Vlahe, u kojoj zajednici je Šeparović u to vrijeme živio, fraktura lubanje je nastupila kao posljedica

pada na stepenicama kuće u Dubrovniku u kojoj je stanovao (Kazivanje Maje Đuretić, ožujak 2020.). Prema sadašnjim saznanjima, Šeparovićevog imena nema niti u dostupnim popisima stradalih u političkim obračunima u to vrijeme u Dubrovniku. Prema tome, stvarni uzrok smrti Marka Šeparovića je, barem za sada, nepoznat.

Nedaće koje su zadesile Marka Šeparovića posebno se nepovoljno odraziše na njegovu obitelj. Četvero djece, koji u trenutku očevo izbacivanja iz službe 1932. bijahu đaci pučke škole i nižih razreda gimnazije, živjeli su godinama u izrazitoj oskudici. Osim očevih vrlo malih primanja razlog tome bile su i njegove razne „poduzetničke“ aktivnosti gdje je on povremeno usmjeravao raspoloživa sredstva. Dvoje najstarije djece, Jelena i Krešimir morali su se zaposliti još kao gimnazijalci, da bi radeći nastavili i studirati i unatoč svemu, uspješno završivši fakultete, ostvarili zapažene profesionalne karijere – Jelena srednjoškolski profesor, Krešimir liječnik. Sin Ivan se kao maturant zagrebačke prve realne gimnazije na samom početku rata priključio NOB-u, gdje je ubrzo i poginuo. Ivan je nosilac Partizanske spomenice 1941. Najmlađa kći Nada bila je medicinski laborant. Posebno tužnu sudbinu je doživjela Šeparovićeva supruga Olga, nakon više desetljeća teškog života sa četvero djece, od čega više godina kao samohrana majka. Temeljem sudske odluke, provedene u nekoliko instanci, a u postupku kojeg je pokrenula majka petoga, nezakonitog Šeparovićevog djeteta, Olga je morala s njim dijeliti ionako oskudni prihod od pola obiteljske mirovine. Unatoč svemu, odnos Šeparovića i njegove obitelji bio je i ostao uzajamno uvažavajući. To se vidi po emocionalno intoniranim posvetama djeci u pojedinim knjigama u doba kada obitelj više nije bila na okupu, a svi članovi obitelji su trajno njegovali uspomenu na muža, oca i djeda. Glasine o tome da je Marko Šeparović navodno pokazao svoje kćerke policijskim organima NDH, a što u svom radu prenosi i Kolar-Dimitrijević ističući doduše da se radi o labavom izvoru (Kolar-Dimitrijević 2009: 60), čista su izmišljotina, a i sami navodi vrve netočnostima. Ja ih, kao član najuže obitelji, energično demantiram.

Kao zaključak kažimo da je Marko Šeparović Musa Bogomoja, unatoč svim prijeporima, svojim književnim i publicističkim djelom ostavio traga u hrvatskom kulturnom prostoru. Bio je

Portret Marka Šeparovića Bogomoje
(Josip Horvat Međimurec)



Glasi se o tome da je Marko Šeparović navodno pokazao svoje kćerke policijskim organima NDH, a što u svom radu prenosi i Kolar-Dimitrijević, čista su izmišljotina. Ja ih, kao član najuže obitelji, energično demantiram.

hrvatski rodoljub i umjereno politički angažiran u aktivnostima Hrvatske seljačke stranke i kasnije na projektima Hrvatskog radiše. Politički stavovi, emocionalna uzburkanost i južnjački temperament, kao odrednice njegovog bogatog duha, nisu mu išli u prilog pri profesorskom djelovanju u društveno-političkim prilikama koje su vladale u Kraljevini Jugoslaviji. Unatoč profesionalnoj karijeri bez zamjerke i bez zabilježenih disciplinskih prijestupa, bio je po kriterijima tadašnjih vlasti ocijenjen „manje pouzdanim”. Stoga je, za cijelog trajanja Kraljevine Jugoslavije - puna dva desetljeća - bio grubo šikaniran premještajima u najudaljenija mjesta te države, da bi na kraju bio otpušten iz službe u dobi od 40 godina. Njegove nedaće ustrajno je dijelila i njegova obitelj od koje je posljednjih 7 godina života živio odvojeno. Život je skončao u Dubrovniku, 1944., pod nepotpuno razjašnjenim okolnostima.

Literatura

Luetić, Tihana. „Studenti iz Vele Luke na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 1874.-1914.” U: *150 godina školstva u Velej Luci* (zbornik). Vela Luka: Osnovna škola Vela Luka - Općina Vela Luka - Arhiv, 2007., str. 55–74.

Kolar-Dimitrijević, Mira. „Prof. Marko Šeparović Bogomoja i politizacija đaka na koprivničkoj gimnaziji od 1931. do 1935.”. *Luško libro* 17, Zagreb 2009., str. 47–62.

Barčot, Tonko. „O autoru i životnoj beskompromisnosti”. U: *Hrvatski narodni život i običaji u Velej Luci*. Vela Luka: Lanterna, 2020., str. 189–207.